

»Ah, nikoli ne bo ženska dosegla misli, ne zarje, ki gori v moškem čelu, kadar preminevajo vročične noči... O, nikoli ne bo ljubeča ženska zaklicala »Drug moj!«, a ne »gospodar!«, saj ji je neznana naša boleč, tajinstvena in širna, ki nas družijo in spremlja skoz mračno lesovje, po katerem blodi misel.« Pesnik se obrača proč od prividov nekdanje razpaljenosti in v »Pesmi protiv ljubavi« ostavlja vso davnino, oblito z zarjo Njenega imena ter potuje »u neznanu tudinu«, kjer hoče »besno živeti v kipenju in vrenju prirode in sanj, pod šumnim nebesnim svodom v uzburkanih ritmih, skakajoč v brze teke, tekajoč po mehkih livadah, plezajoč po navpičnih gorskih stenah z iskrostjo divjih koz... Njegov detinski smeh se bo široko stresal prek skal in pečin, nad katerimi plovejo kot jagnjeta beli oblaki, preko tihih zelenih šum, ki bolj ljubijo kakor ženske.«

Na tej poti sreča pesnik »Grešnico« kot spominski pripev mrtvih časov, in ji v sonetu prizna kot ga gleda sebe samega: »O, svi čemo jedared svenuti / ko što trava zene, pa uvene, / i nestače života trenuti, / neče biti ni tebe, ni mene...«. Prevelike so bile njegove bolesti, trpka je njegova beseda, saj zanj ni tolažbe: »nema meni leka, nikada, doveka: / meni cveta samo cveče sumorno...«. Sebe vidi v naravi, pa obratno, opeva zeleni bor: »... ti nisi bolan, umoran...«. V »Tužbi vojnički« se razlije žalost v stihe: »Ej, duša mi je do smrti žalosna / što ostavljam te moje planine / i odlazim u zemlje daleke...«, a bol se porazmeji, saj izgublja osebnostne znake in zajema srea bratov in sester in se razmakne v krik celega rodu: »Rodino krvava, zaražena kugom / bezbožnog Zapada, / ti se večno tučeš, / i mesto da stoku goniš pred plugom, / ti kraljeve silne u triumfu vučeš. / Dokle ćeš tako, i za r Hristov talas / i njegov pokoj još ne pljusnu na nas?« V teh stihih vidimo močno, pozitivno pesnikovo zavest, ki se je preborila skozi kaos krvi in prividov v duhovne ravnine, zato so nam blizu taka doživetja, v katerih se zlivajo v eno religioznost, umetnost in človečanstvo. Široko se razmahnejo valoviti ditirambi vseмирskih ritmov: »o, večni tajni ritem vesolja, ploveš skozi moje srce in pronicaš skozi moj duh, ves odsevaš v mojem ginljivem bitju. Kaj nisem arija v simfoniji večnega vseмира...? O, čutim, kako skoz moju spermo romajo silne legije prorokov, bliznikov, bledih pesnikov, ki bodo pevali isto pesem in goreli v isti molitvi in dvigali oči k istemu nebu... ti večni graditelji mostu med zemljo in nebom, slaveči Tebe, polni radosti, bolesti in nemira!« Kot da ni od tega sveta se izživlja v kozmičnih razkošnjih, čeprav grešnik se približuje Kristu plakajoč po ritmu starobiblijskih razodetij, in pada na kolena pred Gospodom v svetem drhtenju: »Izvedi mene na tvoj pot brezkrajni!« Prebujena duša ga vsega prenavlja, zdaj se približa blodnici kot človek, ki je njegov korak pomirljiv in beseda tolažilna, žal mu je duše, ki jo je zlo oskrunilo, »naučiti te hočem divne modrosti, kako izbrišeš z lica sramoto in dvigneš oči v sfero tihega, daljnega neba...«

Povsod vidi brate, ki jih pozdravlja s čisto radostjo, vse bolj se sprošča duša v vseprostorje solčnih jasnot. Zbirka se zaključuje s tihimi, drobnimi stih, ki pojo kakor narodna pesem: »Mene je majka rodila / u šumskom zelenom snu / gde male ptice pevaju / i viti jeleni mru. — Mene je majka rodila / u šumskom zelenom snu / da male ptice natpevam / i umrem / kao što jeleni mru.«

V teh treh zastopnikih sodobne srbohrvatske lirike sem hotel pokazati nastroj in idejnost novega pokolenja. Značilno je, da se je konstruktivni intelektualizem v liriki umaknil, ali se vsaj omejil na ozek krog, kakršen je bil svojčas v zenitovcih, ki pa ni več sodoben odmev in ki ga tudi ne odlikuje pesniška emocionalnost, dočim vidimo, da se je spet oglasila prava pesem, porojena iz trpljenja in iskanja, vzplamtelja iz širjav brezdomeštva, noseča pečat prave umetnosti. Oblikovno je spet privzela po večini tradicijske forme verza, po doživljajih pa je zlita iz boleznosti Baudelairea in Verlainea in slovanske čustvenosti, ki prehaja v religioznost. Tej iskreni poeziji je tuja dinamika vele-mest, ker taka dinamika ni naša, ampak je bila samo umetno presajena, bistvena ji je prirodnost in vdanost, najbolj pa jo odlikuje resničnost in prvinskost izraza, ki ga je mogla dati samo duša pravega pesnika.

Obraz mlade slovenske literarne generacije

Angelo Cerkvonik, Miran Jarc, Tone Seliskar, Anton Vodnik in Josip Vidmar o našem času in o sebi¹

Janko Traven

V sledečih vrsticah skušam podati fiziognomijo peterih osebnosti povojne literarne generacije, kakor se mi je izluščila bodisi neposredno iz prijateljskega razgovora, bodisi posredno iz pismenega kontakta. Mogoče manjka obraz pokojnega And. Čeboklija, ki spada s svojo nekako seseklano, morda ekspresionistično prozo, v ta okvir, toda upam, da bo slika kljub temu popolna in zanimiva. Vsaj toliko, kolikor je javnost upravičena zahtevati informacij o povojnem literarnem gibanju, ki je doseglo kulminacijo v letih 1920/21 v svoji mogočni gesti in vihravem navdušenju: saj se je ta »svobodna umetniška organizacija«, kakor je gibanje tedaj nekdo nazval, kljub zunanjemu videzu disciplinirano organiziranega nastopa razsula pred našimi očmi. Niso sicer vsi, ki spodaj odgovarjajo na vprašanja o važnih sodobnih problemih, aktivno udeleženi v tistem nastopu, toda zani-

¹ Naš dopisnik je poleg navedenih obiskal tudi g. Antona Podbevška, ki je v pokretu prvih povojnih let igral vidno vlogo. Uredništvo je njegovo izjavo, da skrajša obseg, izpustilo, ker je ponavljala po večini od drugih točneje izražene misli.

miva je zato njihova sodba, ker more biti zdaj jasna in nepristranska. Analiza tistega zanimivega literarnega puča, ki je bil do tistikrat brez primere pri nas, še ni napisana. Zato ima zazdaj še besedo kramljajoč literarni reporter.

*

Kaj mislite o naši duševni krizi, ki je posledica preloma zunanjih okoliščin, kjer se je do leta 1918. gibalo naše življenje? Kaj mislite o krizi naše literarne produkcije?

Cerkvenik: Mislim, da kriza ni tako težka, kakor se morda zdi. Edočnost jo bo presodila. Kolikor morem presoditi našo mladino, se mi zdi, da so se ji odprle, ko je prišla iz vojne, vse širine velikanskega razdobja. Zato je imela prenegel duševni razvoj. In radi tega zeva širok prepad med mlajšo in starejšo generacijo. Stari so še silni v svoji sili in delih, mladi so sicer silni v svojih vizijah, toda manjka jim orjaška ustvarjajoča sila. Poleg tega izvira kriza literarne produkcije iz splošnih materialnih neprilik. Tu naj bi se izkazala naša založništva s forsiranjem dobrih domačih del namesto problematičnih prevodov iz tujih literatur.

Jarec: Razpad forme, ki jo je izoblikovalo prejšnje stoletje, prevrednotenje vseh vrednot, zlom vere in zaupanja v avtoriteto — ni čuda, da nas je zgrozila robinzonska osamljenost. Naenkrat smo se zavedli, da visokega zidu, ki smo si ga zgradili pred vojno okrog sebe, zdaj ni več, da je odprto na vse strani neba. Tuj, neznan milč nam je ostro udaril v obraz. Življenje nas je zakolobarilo v strašen kaos, okameneli smo pred orjaškim ukazom novega časa: »Pokaži, če znaš hoditi!« Tega še nismo pokazali, zato je naš čas čas velike preizkušnje.

Če pregledaš knjižni trg zadnjih let, se te mora polastiti malodušje. Kriza literarne produkcije ne izvira iz obilne produkcije. Zdi se mi, da je hujša kriza v tem, da literarna dela niso značilna. Nad polovico tega, kar se piše pri nas, bi lahko bral že pred desetimi leti, ali še prej. Toda ne vem za delo, ki bi ga mogel postaviti ob stran najboljšemu prejšnje generacije. Ni še izraza dobe: subjektivistični lirizem se je razbohotil na škodo epiki in drami. Zato tudi ni pravega odmeva v občinstvu. Verujem pa v bodočnost, ki bo izčistila nejasno vrenje in kipenje.

Seliškar: Dejstvo je, da je slovenska književnost pod črto evropske najmoderneje! Premišljeval sem že, kako je bilo mogoče slovenski upodabljači umetnosti v tem pravcu nadkriliti književnost, ko je vendar tudi ta skoraj istodobno napovedovala svoje pomlajenje. Danes vem, da je vzrok duševni krizi v slovenski literaturi premajhno pojmovanje velike dobe, ki nas je objela nepripravljene in kateri bo sledila še večja doba. Ostala je — če se že tako izrazim — pri domačem ognjišču in se greje ob Cankarjevi slavi. V nas še ni Evrope! Doba nas je prehitela (mislim na svetovne socialne in duševne erupcije) in težko jo bo dohiteti, kaj šele postaviti se prednjo in postati klicar slutene popolnosti človeka, ki stremi postati človek. Poizkus revolucionarne razmaha pri nas v to smer, je ubil kompromis in pa kritika, ki se je naravnost z bestialno naslado vrgla na mlade!

Kriza literarne produkcije je samo prehodna in je v ozki zvezi s tem, kar sem ravnokar povedal. Najbolj občutna je kriza v pesmi. Naravno! Pesem, ki je vezana na strnjeno enotnost misli, trpi v iskanju izraza, ki se vedno usmerja v svetovno valovanje duha. Prepričan sem, da se bo ta kriza v najkrajšem času spremenila v veliko plodovitost.

Druga stvar je s slovensko publiko. Mislim, da je ozdravljenje le možno z uvedbo estetske vzgoje že od osnovne šole dalje in s pošteno kritiko.

Vodnik: Ne vem, v koliko bom mogel na tako naglo vprašanje svojemu mnenju adekvatno odgovoriti. Kriza je. Toda ločim splošno evropsko in specialno slovensko krizo. Vsled splošno evropske duhovne krize, katere smo deležni tudi mi in ki se tare tudi v nas samih, je specialno slovenska kriza še potencirana in komplicirana tako, da trenutno zadobiva značaj abnormalitete. Veliki narodi okrog nas imajo svojo veliko, močno tradicijo, za novi svet, ki je pred nami, pa je naša tradicija pretenka plast, da bi mogla mirno, kakor s samoumevno gotovostjo, vzdržati korenine bodoče kulture in njenih nalog. (Pa brez skrbi — vzdržala jih bo, čeprav se zemlja vdaja in maje!) Sanje o naši kulturni prihodnosti so nas nesle visoko, po prelomu smo se naenkrat znašli brez tal pod nogami, fundamenti so se nam vdrli. Tedaj, ko bi se sanje mogle in morale — po računih — realizirati, so udarile ob raskavo konkretnost in se ob njej drobile kot steklo. (O, pa je jekla veliko — za vzvode, ki bodo težam kos!) V svoji kulturi smo tekmovali z nekakšno preprostostjo, brez točnega računa o poslovanju in vrednosti. Živeli smo v mladostnih sanjah, zunanji svet za nas ni eksistiral tak, kot je. Gledali smo ga subjektivno, vnašali vanj svoja hrepenenja in želje — bil nam je precej brezskrbna in varna idila. V popolnem zaupanju smo pričakovali konca vojne. Dejstvo, da smo narodno razsekani na troje — ta naša strašna bolečina — nas je vrglo v nove blodnje. Toda v koncu vojne ne vidim samo političnega fakta, marveč peripetijo ene kulturne faze, v kateri se kulturno lomijo vsi narodi in se »rešujejo« v novo odrešilno stanje, ki naj bi bilo čim trajnejše. Ob to kulturno konkretnost, ki je za narode kot duševne organizme usodnega pomena, pa smo trčili sedaj zavestno. Ta duševni prelom, ki bo prevalil človeštvo, bo prevalil tudi nas na drugo ravnino. Ne več v zatišju domačega vrta-sadovnjaka, sedaj se nahajamo sredi tokov, ki nas ženejo s seboj proti znano-neznanim obalam. Čutimo, kako se prerajamo. Tako zavestno nismo tega čutili še ob nastopu »moderne«, ko smo se tudi kulturno obračali, čeprav ne v vsej svoji celoti, kakor sedaj. Drugi narodi so se že davno borili s tako konkretnostjo, mi zdaj prvič zavestno, zato ta stiska in zmeda. Kriza zapadne kulture nas zdaj vitalno briga, toda ne v zmislu zloglasnega Spenglerja, ki se mi zdi zadnji herold fin-de-sièčlovskega razpoloženja. Stiska in zmeda pa odtod, ker smo brez močne usidranosti in davno preizkušeni moči. Iščemo novih stopinj, kjer bi trdnjeje stali. Naša kriza je v tem, ker jih iščemo in ker jih prvokrat res sami iščemo. Čutim v nas napor, da se ustvarijo nove vrednote. Čutim nastajanje novega življenjskega nazora, ki bo individualistično razkrojeno Evropo zilil v višjo enoto. Ta splošna kriza ne

pomenja agonije, marveč vrenje in vrvenje staljenih in razvezanih sil, ki hočejo graditi iz kamenčkov in kvadrov. Čutim, da bomo z reševanjem te splošne krize reševali tudi svojo lastno, to je posebno slovensko, v kolikor ne ležijo njeni vzroki drugje — in s tem samega sebe. Vse naše kulturno delovanje bo dobilo globlji etos, ko bomo duhovno postali zavestno in odgovorno soodločujoča sila v organizmu evropske in preko nje splošno človeške kulture. Zdi se mi, da pri nas v umetnosti, pa tudi izven nje, še ni izrazitih glasnikov novega preobražanja. Govore od zunaj na znotraj, stojijo ob naših mejah in kličejo nazaj. Res stojimo na mejah. Toda mladina se giblje, mladina že prihaja!

Če publika reagira na naše snovanje? O tem bi mogel zanesljivo izvedeti na ta način, da bi prisluhnil v daljavo, da bi pritisnil uho na zemljo. V vodilnih kulturah ni treba tako ostrega poslušanja in tolike pazljivosti. Komunikacija je živahnejša in intenzivnejša, atmosfera napeta, reakcija je hitrejša in glasnejša. V kulturnih centrih se ob pomembnih pojavih kolje ozračje kakor od strel, dočim se pri nas razmikajo prostori skoraj da nezaznavno. Propagandne organe pa smatram za posledico že povišane kulturne kapacitete, za kar je treba tudi poglobljene notranje akcije in vsakega delavca na svojem mestu.

Vidmar: Z vojno odločitvijo se je zaključila druga doba slovenskega narodnega življenja, ki je vodila do popolne narodne zavesti. Korak v tretjo dobo, v katero stopamo in ki bo po mojem mnenju privedla k ustvarjanju velikih kulturnih dobrin, je težak. Ne mislim le zato, ker je tak prehod povsod vihar, niti le zato, češ, ker nismo dovolj pripravljene, ampak raditega, ker stopamo v novo dobo v slabših in težjih okoliščinah kot drugi narodi. Te okoliščine pa vplivajo na nas, da smo preveč malodušni. Nujno bomo našli trdno pot iz vseh komplikacij našega življenja. Mislim, da je potrebno, da uravnovesimo svoje misli v zavesti, da imamo — majhen narod, kakršen smo — velike duhovne, to je kulturne naloge, kakor imajo veliki narodi velike politične, to je civilizatorične naloge. Smatram našo kulturno nalogo za izredno veliko.

Če motrim Cankarjevo mogočno delo, se mi zdi, da je z njim zaključena doba predhodnikov. Naj opozorim, kako sta si slična Cankar in Gogolj, ki je v ruski literaturi predhodnik velike plejade klasikov. Cankarjevo kakor Gogoljevo delo je še nečista zmes satiričnih in objektivno-umetniških kakovosti. Cankar je v poslednjih svojih knjigah že prešel v čisto umetnost. Sedaj terjamo nadaljevanje započetega, zato je razumljiva nervoznost našega časa in vseh ljudi, ki živimo z duhom časa in zato napeto pričakujemo rojstva velikega umetnika. V Podbevšku čutim zalet k taki višji duhovni stopnji. Ko je razburil našo javnost s svojimi nastopi, je bil še premlad. Zaneslo ga je. Toda to ni bilo šarlatanstvo. Hotel je izsiliti tisti prestop v novo fazo, o kateri sem prepričan, da nam bo dala absolutno umetnost. Ta korak pa se ne da izsiliti.

Goethe pravi nekje približno takole: Kadar sem hotel pričeti ustvarjati, sem se prej pečal s teoretičnimi umetnostnimi problemi. Smatram narod za individualnost nekako tako kot posameznega človeka in zato mislim, da se mora tudi kot celota prav tako

pripravljati za veliki stvariteljski akt kakor se je Goethe in marsikateri umetnik z razpravljanjem o umetniških problemih. Izredno važno vlogo ima tu ravno kritika. Razen tega je treba vso publiko zainteresirati za naše kulturne probleme. Če bo živo občutila potrebo po lastni kulturi, upam, da se bo iz te potrebe rodil velik umetnik. Tudi iz narodno eksistenčnih ozirov je nujno potrebno, da postavimo v Ljubljani centrum velike in žive slovenske kulture. Referiranje, propaganda, literarno reporterstvo (ali kakorkoli že stvar imenujete) v naših dnevnikih naj služi v ta namen, da se pospeši proces narodovega dozorevanja. Tako da bo nekoč celotni narodni organizem kulturni neuspeh tako živo občutil, kakor občuti danes političnega.

Vaša sodba o idejni strukturi mlade slovenske literarne generacije leta 1920./21. in pozneje?

Cerkvenik: Ves nastop tiste generacije iz leta 1920./21. je bil prenapet, nikjer ni imel niti duševne niti telesne opore, tudi ni bilo nobene idejne izkristaliziranosti. Sam nisem aktivno sodeloval v pokretu, pač pa sem zase čutil fizično oporo v njih in zato sem bil eden izmed soustanoviteljev prvega »Kluba mladih« (iz leta 1921.), da bi stvar bolje šla. Sicer so bile med nami večinoma le osebne vezi. Zdi se mi tudi, da so bile ravno take osebne stvari vzrok, da se je ves pokret razsul. Idejno najsorodnejša sva si bila in sva si še s Tonetom Seliškarjem. V svojem novem romanu »Sin«, ki ga pišem, skušam analizirati povojni kaos naše mladine, v njem bom odgovoril na vsa vaša vprašanja. — Glede Vidmarjeve »Kritike« naj pripomnim, da nasprotujem njegovi tezi o čisti umetnosti, nekoliko revidiranemu l'art pour l'artizmu. Mislim, da ima umetnost živahno nalogo: zboljšanje življenja. Pišem o življenju ne samo kakršno je bilo, oziroma je sedaj, temveč tudi, kakšno naj bi bilo. To je visoka naloga umetnosti. Če sklepamo logično, je tudi po Vidmarjevi tezi umetnost lahko tendenčna, v kolikor je življenje samo tendenčno. Opozorjam na tendenco Dostojevskega Bratov Karamazovih.

Jarc: Koncem leta 1921. je skupina mladih književnikov začela izdajati glasilo »Trije labodje«, ki naj bi zbiralo vse najmlajše v svojem okrilju. Jaz se temu krogu nisem priključil, kakor se sploh nisem nikoli nobenemu, ker si ne morem misliti, kako more umetnik prisegati na katerikoli program, oziroma slediti kakšni struji, pa najsi bo še tako svobodouma ali pa novotarska. Kolikor pa sem morda imel skupnosti z mlado generacijo, jo je navezalo tako doživljanje: takrat je v nas vseh odmeval ves povojni kaos. Naše izživljanje je bilo vrtenje po samem sebi. V nas sta odmevala Dostojevski in Pol. Bilo je to poskušanje, podati človeka v njegovih bistvenih stremljenjih, v njegovem odnosu do absolutnosti. Iskali smo religioznega človeka (Anton Vodnik), Človeka-Boga (Anton Podbevšek), Boga-Človeka, Pračloveka... Izpraševali in pregledovali smo samega sebe, sebe v nasprotju z vesoljem. Hipnotizirali smo sami sebe s spiritizmom, teozofijo, okrog nas je švigal dih metafizike. Pekoča je bila žeja po globljih stvareh. Pisal sem o človeku, kako se plete skozi metamorfoze duhovnega razvoja. Odmev tega najdeš v mojem spisu »Bog in pustolovec« ali pa v dramski pesnitvi »Ognjeni zmaj«. Umetnost smo zapojmovali

kot osebno edino možni izraz naših izživljanj in izpreminjanj ob trenju z življenjem. Pekoče je bilo tudi hotenje po oblikovanju življenja. Socializem in metafizičnost sta udarila pečat delom tega rodu. Kam je vse to prešlo? Ali res zato, ker nismo imeli stikov s tradicijo? V čem so bili vzroki, da se nam je naš svet razsul? Zdi se mi, da nam je novi čas redú in realnega dela izpodnesel naša metafizična tla. — Če je ta generacija v prvih početkih vendarle kazala nekaj skupnosti kakor odpor proti prejšnikom, ostrost kriticizma, žejo po elementarnosti, vendar smo se kmalu začeli oddaljevati drug od drugega, vsak v svojo smer. Danes smo si zelo narazen. Od bivših tovarišev imam najbolj v spominu svojega sošolca Antona Podbevška. Njegovo dosedanje delo (»Človek z bombami«), ki je osupljalo radi svojevrstnosti, pa je vse preveč ozko solipsistično, vse premalo človeško, da bi moglo kljubovati času. Je prav vulkaničen izbruh silnega hotenja in presenetljivega zmisla za metaforičnost; vrednot, ki bi vplivale v sedanji čas, ima malo. Religiozna smer je našla oblikovavca v Antonu Vodniku, ki skuša v glasilu katoliške mladine (»Križ na gori«) dajati odmeve sodobnosti. Socialistično orientirana sta Cerkevnik, ki je edini od tega rodu, ki se je že uveljavil z dramo, in pa Tone Seliškar, čigar zbirka »Trbovlje« vsebuje nekaj najmočnejših pesmi v naši moderni literaturi. Med odlične pripravljavce bodoče slovenske kritike štejemo Josipa Vidmarja, ki je s svojo »Kritiko« ustvaril neodvisno glasilo brezobzirne besede in je s svojo neustrašeno borbenostjo pokazal, da mu je veliko do čiščenja naših literarnih razmer.

Seliškar: Dasiravno so bili »Trije labodje« idejno raztrgani in niso pokazali nikake skladne enotnosti, je vendar bila v njih precejšnja sila, ki bi bila danes že razmahnjena. V njih še ni bilo svobodnega razmaha človeškega notranjega izraza, temveč le tipanje vklenjenih rok, ki jih je obsijalo solnce. »Rdeči pilot« je bil pretenciozen in prepolitlično usmerjen in je napačno pojmoval proletarsko umetnost, zato je propal. Kar se tiče Vidmarjeve »Kritike«, moram priznati, da jo premalo poznam. Z njegovimi nazori o umetnosti pa se ne strinjam. Med mladimi je najmočnejša beseda v pesmi po mojem mnenju M. Jarc, v prozi A. Cerkevnik, ki ga tudi kot dramatika vse premalo cenijo. On edini je med nami idejno točno usmerjen in najbolj produktiven.

Sem proletarec in sem se že zaradi nujne potrebe zagrizel v vse globine te zavržene kaste. Moja pesem je v to smer poudarjena in naj bo to nekako merilo med menoj in Podbevškom, Jarcem, Vodnikom.

Vodnik: Tisti pokret iz leta 1920. je bil duševno pripravljen, utemeljen in nujen, a se je raztrgal v več ali manj slučajne prijateljske kroge. Živel je prav za prav le v poedincih, ki so si bili v svojem osnovnem — čeprav po večini nezavednem — stremljenju pač sorodni. Meni samemu je bila vsaka programatičnost tedaj tuja — pisal sem, kot ptiček poje. Toda najbrž tudi Podbevšku in »njegovemu« mimogrede pobranemu krogu — četudi se je drugače delal. Tudi Podbevškova programatičnost ni zrasla iz njega samega. Ni bila stvarna, tudi ne izraz aktivizma (Rusija), marveč tendenčnosti, ki naj opozarja z ropotom množico na svoj prihod, bila je le nekaka

hipertrofija samolastnega opoja ob prvih uspelih poizkusih — posledica njegovega temperamenta. V prvih nastopih »tistega« pokreta je bilo tudi mnogo otročjega početja vmes, kar gre na račun deloma tudi mladostne razposajenosti. Kljub vsemu pa je bilo vendarle lepo! — Prve pesmi Jarčeve so prinesle novo melodijo, vsebinsko in formalno nov svet, kozmično melodijo, ki je v liriki izzvenela. Seliškar, naš prvi proletarski pesnik, tvori s svojo zbirko »Trbovlje« drugi pol naše lirike s svojim življenjskim nazorom kot strujenim sistemom. Od tod »tendence« v njegovi pesmi. (Od proletarskih pesmi moramo ločiti take, ki so manifestacija zgolj socialno-etičnega čuvstvovanja, ki se pojavi od časa do časa.) Cerkevnikova miselnost razkrajja sebe in svet v prvine, da mu najde zadnjo skrito vzmet in jo sproži, da se življenje prestavi na drugo podlago, ko mu je tako zmisel razkrit. Zdi se mi, da so bili to v precejšnji meri od drugod prinešeni sentimenti, ki v drugačnem miljeju jamejo usihati. Sicer pa novejših njegovih stvari ne poznam, tako da ne morem izreči sodbe. — Moje mnenje o »Kritiki« je naslednje: »Kritika«, kakršna je, nima življenjske upravičenosti. Njen duhovni obseg je vse preveč ozek, tako ozek, da se vse suče okrog ene same točke in nikamor ne more — ne naprej, ne nazaj. Tudi ni nobenega stvarnega razloga, zakaj bi ocene, ki jih list prinaša, ne mogle biti priobčene v kateremkoli našem literarnem glasilu, kvečjemu, če se hoče kritiki — na tak zunanji način — podčrtati njen značaj avtonomnosti. Upravičenosti nima tudi kot zagovornica zastarelega l'art pour l'artisma in ker nam v ničemer ne pomaga naprej.

Vidmar: V tistem našem pokretu ni bilo prave jasnosti, kaj prav za prav hočemo. Kar se mene tiče, sem vse prejšnje ovrgel s »Kritiko«. Zdi se mi, da je prišlo vse prezgodaj. Idejne skupnosti ni bilo, kvečjemu instinktivna, ki pa še danes eksistira. Tisti akt skupnih nastopov naš je zvezal, da mislim še danes vedno v zvezi s Podbevškom in Kogojem, če mislim na prihodnost. Z rodom, ki je hodil poleg nas in deloma za nami, imam malo stikov in malo vem o njegovih mislih in namenih. V Cerkevniku vidim od nekdanj dovolj spretnega in gladkega pripovedovalca. Umetnika ne. Manjka mu globine in Dioniza, njegova miselnost, ki je njemu poglavitna, se mi zdi, kakor da je zelo preprosto mišljenje samouka. Jarc je človek, ki ne živi v življenju, marveč v kaosu neopredeljivih in često nekoliko mističnih meglic. Njemu in njegovemu delu manjka nature in žive moči, dasi je oblikovno zelo nadarjen. Naturo in izraz ima včasih v svojem zelo omejenem krogu Seliškar. Napisal je nekaj zelo močnih socialnih pesmi. Odkar se je preselil iz Trbovelj, je izgubil živo vez s tem svetom. Njegove pesmi po zbirki nimajo več tiste moči, ki jo imajo nekatere Trboveljske. Poleg Podbevška je izmed mladih resničen talent morda samo Anton Vodnik. Preko vsega katoliškega, privzetega, čutim v njegovih pesmih včasih — življenje in svojevrsten svet. Izgubljen pa je še v religiozno mistično tavanje, ki ne da njegovi naravi do razvoja. Edini sproščeni element med mladimi je Podbevšek. Pri njem vidim in čutim ekstatično svobodo, ki je često že nebrzdana in divja, in pa — kar je za umetnika enako važno — silovito strast do oblikovanja, ki je včasih tolikšna,

da ga zavaja v pretiranost. Toda doslej imamo šele prvo njegovo knjigo v rokah. Sedaj že več let molči. Tudi v tem je lahko dober zgled vsem tistim — preštevilnim našim avtorjem, ki se krčevito naprezajo v dobesednem pomenu ustvarjati, to se pravi, iz nič kaj narediti.

Teza mojega kritičnega dela je estetski instinkt. Le polagoma nastaja iz premišljevanja nad izrazi instinkta moja osebna estetika, ki jo bom morda nekoč celo napisal. Zavedal se bom pa vselej, da bom le toliko časa zdrav kritik, dokler bom pripravljen zavreči vso estetiko radi enega samega, doslej še neopaženega in neupoštevane utripa estetskega instinkta. Ker smatram umetnost za najširši izraz celote človeškega duha, sem kot kritik psihološko usmerjen, to se pravi, skušam si ob vsakem delu pojasniti, kakšne in katere duševne sile so bile pri njegovem nastanku na delu. Kot resničen umotvor priznam samo tisto delo, ki mi da slutiti, da se je v njem izrazila neka človeška osebnost v svoji celoti. Želim napisati zgodovino slovenske kritike in serijo kritičnih portretov naših največjih mož. Posegal bi rad tudi po vrhuncih svetovne literature. Zaenkrat sem zaposlen z urejevanjem »Kritike«, ki jo pišem skoro sam. Skušal bom doseči, da bi bila moja izvajanja čimbolj smotrna in ekonomična.

Kaj mislite o novem realizmu? (Ne mislim francoskega surrealizma, pač pa oni način umetniškega izražanja, ki ga prorokujejo in se že javlja pri bratih Kraljih, morda tudi v nekakšni primitivni obliki pri mladem literarnem naraščanju.)

Cerkvenik: Struje so kaprice literatov. Jaz pišem brez vsakršnega namena, da bi uveljavljal kakšno novo strujo. Delujem po svojem lastnem mnenju etično.

Jarc: Novi realizem po mojem mnenju odgovarja stremljenju nove dobe. Po vojni smo se razkrojili in zastrmeli v svet onkraj. Zato mislim, da nam je potrebna zdrava reakcija na bolno stanje. Ohranili pa smo iz onega doživljanja zmožnost gledanja bistvenosti, ki naj bo prva podlaga takemu realizmu. Plastika izraza, jasnost in odločnost pripovedne linije, zgoščenost dejanja in odsotnost subjektivizma — to naj bodo odlični znaki našega novega realizma.

Seliškar: Novi realizem ima bodočnost! Pri nas ima močnega zastopnika v Cerkveniku in tudi Pahor stremi v to. V neorealizmu vidim ozdravljenje starih zablod, ki so privedle našo književnost do mrtve točke. »Mladina« je vesel pojav v to smer, saj je šla daleč preko »Treh labodov« in »Rdečega pilota«. Zdi se mi, da med mladimi ni samo en Srečko Kosovel.

Vodnik: Novi realizem! Da prihaja, je nedvomno in tudi pričakovati ni bilo kaj drugega. Če obstoja in koliko že obstoja v literaturi, ne morem reči, vem pa, da se skrajni spiritualizem, ki je dobil izraza v ekspresionizmu, umika novemu življenjskemu čuvstvu, ki konkretnost bolj upošteva in ne stoji več nasproti njej v negativnem razmerju. Nova porajajoča se duševnost se oklepa čedalje bolj tudi konkretnosti, ki jo hoče v kakršnemkoli že zmislu poduhoviti in ji dati večnostni pomen. Kot nujna posledica

te preorientacije nastaja tudi nova umetnost, ki se spočetka gotovo ne bo znatno razlikovala od predhodnega ekspresionizma, iz katerega se razvija. Dodela razvita bo šele v svoji kulminaciji. Zaenkrat skoraj ne more biti drugega kot ekspresionizem z elementi močnejše konkretnosti. Oznaka »novi realizem« je stvarno preohlapna, da bi si mogli kaj določnega predstavljanja, toda parola je dana, smer nakazana. Isto stremljenje čutim v sebi tudi sam in je moja notranja potreba. Da nič ne pišem zaduji čas? Zunanji vzroki. To pa ni »novi« — marveč starodaven realizem!

Vidmar: O novem realizmu prav za prav nisem informiran. Kar se tiče nekakšne Zolajevje restavracije, ki jo baje propagira Heinrich Mann, naj pripomnim, da bi tega njegov brat Thomas Mann nikdar ne storil, kolikor poznam njegovo estetsko mišljenje. (Mimogrede omenjeno, cenim med Nemci poleg Goetheja Tomasa Manna zelo visoko. Ta dva sta mi dala tudi estetsko najizdatnejši pouk. Kar je Mannovih estetskih stvari, vse akceptiram.) Mogoče bo za Slovence novi slog odgovarjal oni duhovni stopnji, ki bo ustvarila dela čistih in visokih umetniških kvalitiet.

Zapiski Slovensko slovstvo

Shakespeare: Kar hočete. V 5 dejanjih. Prevel Oton Župančič. Tiskovna zadruga v Ljubljani, 1926.

Kot četrti zvezek slovenskega Shakespearja, ki ga v okusni Vavpotičevi naslovni opremi izdaja Tiskovna zadruga, je izšla sedaj veseloigra »Kar hočete«, ki se godi popolnoma nedoločno lokalizirana v nekem zgodovinskih spomenikov bogatem ilirskem mestu; človek misli na Dalmacijo in posebno na Split, ne da bi kraj mogel iz splošnih nejasnih potez, ki se v igri navajajo, spoznati. Župančičev prevod je zopet slovenski knjižni dogodek prve vrste in kar smo pri prejšnjih poudarjali, ponovimo ob tem: Župančič v teh prevodih prav na široko jezikovno in slogovno ustvarja. Za osamosvojitve našega izraza, za gibčnost in plastičnost oblikovanja duhovitih zamislov in kresanja besednih osti druge ob drugo imajo ti prevodi vrednost samostojnih usvaritev. Prevod je tako popolno prenesen v duha slovenščine, da ob njem pozabimo na original in nas primerjanje njegovih težavnih mest zanima samo toliko, da ob njih spoznamo in ilustriramo prevajalčevo virtuoznost. Že uvodne besede 1. dejanja, ki jih govori vojvoda in so polne slikovitih prisodob, so značilne za povedano. Posebno mojstrstvo pa se pokaže v pogovorih v prozi, polnih namerkov, besednih iger in bistroumnih opazk in prisodob. Opozarjam v tem oziru na I. dejanje, 5. prizor, posebno pa 4. in tudi 5. prizor. Odlikujejo se dalje II. 4. (s poetičnimi vložki) in 5. ter III. 4. Na strani 72 me eno mesto ne zadovoljuje, čeprav je doslovno in točno prevedeno: »Sluga: Milostiva, mladi zaupnik grofa Orsina se je vrnil: komaj sem ga pregovoril, da je šel: čaka, kaj milostiva izvolite.« Zmisel je: »Komaj sem ga pregovoril, da je šel nazaj = se je vrnil.« Kljub dvopičju za »vrnil« se mi zdi, da bo vsakdo z menoj razumel, da se je zaupnik vrnil, sluga pa